

Anuari 22

Memòria anual de l'Associació
Cultural Sant Frutuós

"Aemilianus praeses dixit: 'Fructuosum inpone, Augurium inpone et Eulogium inpone'. Ex officio dictum est: 'Adstant'"

(Pass. Fruct. 2)

Anuari 22

Memòria anual de l'Associació
Cultural Sant Fructuós

Edita // Associació Cultural Sant Frutuós

Disseny // Andrés González Ramos

Impressió // Impremta Torrell

Direcció de la publicació // Rafael Muñoz Melgar

Col·laboradors // Chiara Cecalupo, Andreu Muñoz Melgar,
Rafael Muñoz Melgar, Míriam Ramon Mas, Pau Ricomà
Vallhonrat, Immaculada Teixell Navarro, Jordi Virgili Avià - Inès
Montoliu Asens

Portada // Foto: Els màrtirs de Tàrraco. Miniatura de la Bíblia
del rei Sanç VII de Navarra del s. XII (Biblioteca Municipal
d'Amiens)

Imatges // AHAT, Arxiu ACSF, ICAC, Biblioteca Municipal
d'Amiens, FER-VI, Gogistes Tarragonins, Més Tarragona, PIAC,
Santiago Grimau, Francisco Sanahuja, Miquel Sanchis, Quim
Vendrell, Francesc Virgili

Dipòsit Legal // T-84-2014

Pàg. 5 Salutació

Pau Ricomà Vallhonrat

Pàg. 7 Presentació

Immaculada Teixell Navarro

**Pàg. 9 Memòria d'activitats de l'any
2022**

Míriam Ramon Mas

**Pàg. 15 *In memoriam*: Lluís Aranda, soci
fundador**

Junta ACSF

Pàg. 16 Les palmes de Mas Virgili

Jordi Virgili Avià - Inès Montoliu Asens

Pàg. 18 L'entrevista

Rafael Muñoz Melgar

**Pàg. 20 Pere Batlle Huguet y la
arqueología cristiana**

Chiara Cecalupo

**Pàg. 22 La peregrinació Tarraconense a
Capodimonte i Roma l'any 1959**

Rafael Muñoz Melgar

**Pàg. 24 Una il·lustració medieval dels
màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi
a la Bíblia del rei Sanç VII de
Navarra**

Andreu Muñoz Melgar

Pàg. 26 Llista de socis

Salutació

Pau Ricomà Vallhonrat

Alcalde de Tarragona

El caràcter de la ciutat, la manera de ser, es forja a través del que podríem considerar com a herència genètica col·lectiva. Herència, però, que afecta a cada individu de manera diferent; tan diferent com és l'adquisició personal de cada una de les influències que emmarquen cada vida personal i cada marc familiar.

Els fets històrics, el desenvolupament econòmic en una o altra direcció, el paper de cada ciutat en el sistema administratiu general o el resultat de cada un dels esdeveniments bèl·lics acaben marcant el rumb d'una ciutat, quines elits n'ostenten el domini i quines prioritats en resulten fixades. Tot plegat per donar caràcter a la ciutat.

En el cas de Tarragona és obvi que el caràcter n'és una de les seves principals característiques. Un caràcter forjat per una història especialment rica en moments crucials i en irradiació del que hi esdevenia en entorns molt amplis. Històricament capital en diferents èpoques, punta de partida de l'expansió mediterrània del rei Jaume I, domini eclesial d'un amplíssim espai geogràfic per la seva condició metropolitana, són només algunes de les situacions que signifiquen la importància de Tarragona i una herència genètica col·lectiva tan marcada per la història.

En la línia d'un centificisme encara molt influït pel positivisme i per la categorització de les coses, ens tro-

bem amb les classificacions del patrimoni, el material i l'immaterial. Com dues categories diferents, dos caixonets amb les seves diferents peces. El que potser ens podríem preguntar és si és possible reconèixer un patrimoni material que no en suposi alhora un d'immaterial. Darrera dels monuments arquitectònics romans de Tàrraco, hi ha una cultura tecnològica, una jerarquia de poder, unes relacions socials, una llengua que s'imposa i una lluita simbòlica i ideològica.

Precisament el gran mèrit de l'Associació Cultural Sant Fructuós és la recreació i socialització d'aquests moments tan importants de la història de la ciutat. Moments que ens han deixat una empremta indeleble i que han afectat moltes decisions històriques segles després.

Que l'Associació Cultural Sant Fructuós centri l'activitat en diferents aspectes de la romanitat del nostre territori no disminueix el seu sentit central en la divulgació del martiri del bisbe Fructuós i els seus diques Auguri i Eulogi. El marc ens el donen les dues esglésies construïdes i superposades sobre el punt on al segle III van ser cremats els tres màrtirs, dins de l'espai magnífic de l'Amfiteatre. Actualment es pot distingir la planta visigòtica i a sobre part del murs de l'església romànica de Santa Maria del Miracle, integrats en un dels monuments considerats patrimoni mundial per la UNESCO dins el conjunt de la Tàrraco Romana.

Un patrimoni ben tangible que dona pas a la reflexió sobre aquells aspectes intangibles que impregnen l'actual Tarragona: el seu origen cristià i la força simbòlica de la seva capitalitat metropolitana que hauria d'esdevenir un rol principal en la construcció de la nostra nació segles després. L'activitat de l'Associació Sant Fructuós i el seu rigor divulgatiu ens porten forçosament a pensar els motius pels quals una ciutat romana entre al mapa del martirologi.

La importància monumental de Tàrraco anava indefectiblement unida a la importància de la ciutat i a les conseqüències de tot el que hi succeïa. Que en la mateixa persecució contra els cristians que dictà l'emperador Valerià, foren morts per martiri els bis-

bes de Roma, Cartago i Tarraco alguna cosa ens diu de l'existència de comunitats cristianes nombroses a la nostra ciutat, així com del conegut pes simbòlic i administratiu de la nostra ciutat.

Comptem amb un espai monumental, comptem amb unes actes que ens serveixen de crònica del martiri i comptem amb una associació de tarragonines i tarragonins que amb generositat persistent reviu un dels episodis més importants de la nostra història. Només puc expressar el més sincer agraïment a l'Associació Cultural Sant Fructuós per fer-nos tenir present un moment històric que ens ajuda a entendre millor la Tarragona actual.

Presentació

Immaculada Teixell Navarro

Presidenta de l'ACSF

Amigues i amics,

L'any 2023 iniciem amb il·lusió i perseverança. Reitero el desig d'èxit en els nostres objectius després de l'exercici del 2022 que no ha estat gaire amable de caminar. Les fites que ens marcàrem no les hem pogut assolir totes. Ens podem congratular, entre altres, per formar part de la celebració del 25è aniversari de la creació de l'Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós (INSAF) amb la representació d'"Episcopus. De la dissidència al poder", així com de la participació a l'edició de Tarraco Viva amb la reconstrucció històrica "Mn. Joan Serra i Vilaró, de la tomba oblidada a la fàbrica de Tabacs".

Però l'objectiu principal no ens ha estat possible aconseguir-lo. Volíem (i vam treballar) insistentment per tornar a representar "La Passió de Sant Fructuós" a l'amfiteatre romà de Tarragona. El ferm propòsit era tornar a trepitjar l'arena durant el mes de juliol o en la diada dels sants màrtirs del 21 de gener de 2023. El compromís dels agents externs respecte el projecte costà molt d'arribar. Estem en moments difícils per l'economia i, com sempre, hi ha altres prioritats socials i econòmiques que obligatòriament han de ser preferents. Tanmateix la cultura no pot quedar relegada a les engrunes espolsades després d'un àpat. La planificació del que es vol de ciutat i la prèvia anàlisi de les potencialitats i de les febleses són accions essencials pel nostre patrimoni cultural.

Cal reconèixer els nostres béns tangibles i, també els intangibles, que ens componen com a grup social i saber, entre tots, transmetre els seus valors més enllà de barreres ideològiques, cronològiques i generacionals.

I nosaltres, l'Associació Cultural Sant Fructuós també estem dins d'aquest escenari. Tenim la responsabilitat de transmetre el llegat dels nostres màrtirs i, per extensió i perquè així ens vam comprometre, del ric patrimoni paleocristià de Tarragona. Però no ho podem fer aïlladament, tampoc ha estat mai el nostre tarannà caminar sols. "La Passió de Sant Fructuós" no és un projecte que sols necessita acompanyament financer, és una iniciativa de tarragonins per Tarragona. Ciutadans que ja fa dècades van reconèixer punts en comú i que decidiren treballar per reivindicar una parcel·la de la nostra cultura. Redescobriren un *unicum* al nostre país i, generosament, treballaren per posicionar-lo allà on li pertocava, sempre des d'una visió global de ciutat. Les associacions i entitats no som agrupacions que demanem permís per fer ús de béns comuns, som molt més. Som persones que ens organitzem per fer viables iniciatives. És irremeiable la col·laboració entre servidors públics i ciutadans, així com treballar en equip per assolir objectius comuns en benefici de la col·lectivitat.

Agraeixo a aquells treballadors i treballadores que

posen el seu esforç professional per vetllar pel nostre amfiteatre. Finalment, l'Ajuntament de Tarragona ha decidit posar en marxa la salvaguarda de l'amfiteatre. La decisió d'enderrocar part de la graderia contemporània de l'amfiteatre ens ha afectat com a associació i ha estat el motiu principal d'haver d'ajornar "La Passió". La resolució municipal adoptada va tornar a estroncar la representació la qual havia estat replantejada per escenificar-la el 21 de gener de 2023, el mateix dia i a la mateixa hora del martiri succeït l'any 259 dC.

La decepció inicial com a associació ha estat reemplaçada per un sentit d'esperança envers l'amfiteatre que no oblideu mai que és un dels principals protagonistes de "La Passió de Sant Fructuós". Amb ell, amb la basílica i església que hi conviu, la potència i força de la *Passio Fructuosi* és inqüestionable.

Ara ens toca esperar als resultats tècnics de les tasques de deconstrucció i estudi de l'amfiteatre i seguir treballant per fer possible la nostra representació, adaptant-nos com hem fet sempre a la realitat del monument. És de celebrar que l'amfiteatre no ha estat tancat durant els treballs esmentats, perquè l'ús cultural i el seu gaudi pot continuar a la vegada que es treballa per salvaguardar l'enclavament monumental. Això ens encoratja a fer realitat "La Passió de Sant Fructuós" durant l'exercici que encetem. Tan se val si serà per obrir l'estiu o per celebrar la diada dels sants màrtirs que clausurarà el nou curs que avui posem en marxa. L'important és tornar a donar l'oportunitat a tothom qui ho desitgi de reviuire la història

en el mateix lloc que van succeir els fets de les Actes martirials més antigues de la Península Ibèrica. No dubteu que aquestes tornaran a cobrar vida i podreu ser protagonistes d'un llegat immortal a l'amfiteatre, allà on el segle III i el segle XXI es donen la mà.

De la mateixa manera, volem retornar a la Necròpolis Paleocristiana per redescobrir la basílica martirial de Sant Fructuós, actualment en terrenys municipals de la Tabacalera. La reconstrucció "L'arqueòleg Joan Serra Vilaró: de la tomba oblidada a la Fàbrica de Tabacs" que representarem el passat mes de maig estava ideada per fer-ho "damunt" de les restes arqueològiques actualment soterrades, però finalment s'hagué d'adaptar la representació dins de l'àrea del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, davant de la negativa municipal de poder accedir a l'espai. L'Associació ja ha presentat el projecte als responsables de Tarraco Viva i estem a l'espera de la seva resposta.

Com veieu, persistim, perseguim, insistim... L'Associació Cultural Sant Fructuós és rica pel seu component humà, per les seves idees al servei del patrimoni i per la perseverança en assolir els reptes que s'autoplan-teja. Us encoratjo a continuar junts, formant part d'aquesta experiència, seguint sent protagonistes de tot el que ens fa millor com a persones i ens enriqueix culturalment.

Vull finalitzar aquestes línies agraint immensament a tots els que feu possible aquesta publicació anual de l'Associació Cultural Sant Fructuós, tan col·laboradors externs com els eterns implicats.

Memòria d'activitats de l'any 2022

Míriam Ramon Mas

Secretària de l'ACSF

En la present memòria es recullen els principals esdeveniments que s'han dut a terme a l'Associació Cultural Sant Fructuós durant l'any 2022, ordenats cronològicament:

19 de gener de 2022: Conferència

A les 19:30 hores a la sala d'actes del Museu Bíblic Tarraconense va tenir lloc la conferència "El culte martiral a Sant Fructuós al món: dels orígens a l'actualitat", a càrrec de l'arqueòleg, director dels Museus Diocesans de l'Arquebisbat de Tarragona i ex president de l'ACSF Sr. Andreu Muñoz Melgar. L'acte, organitzat pels Gogistes Tarragonins, va servir per cloure el 40è aniversari d'aquesta entitat germana i amiga a la qual l'ACSF li va atorgar el seu reconeixement l'any 2020.

Foto: Gogistes Tarragonins

20 de gener de 2022: Representació "Episcopus"

Amb motiu del 25è aniversari de la creació de l'Institut Superior de Ciències Religioses "Sant Fructu-

Fotos: Santiago Grima

Fotos: Santiago Grima

ós»”(INSAF) i en el marc de la vigília de sant Fructuós, sant Auguri i sant Eulogi, a les 19:00 hores, al Centre Tarraconense “El Seminari” va tenir lloc la representació “*Episcopus. De la dissidència al poder*”. Novament l’ACSF va portar a escena aquesta proposta escènica que transporta als espectadors a la història antiga de Tarragona a través de les figures de l’apòstol Pau i dels bisbes Fructuós, Himeri i Cebrià.

21 de gener de 2022: Diada de Sant Fructuós Sant Auguri i Sant Eulogi

Com cada any l’ACSF va ser l’encarregada d’organitzar la pregària i la lectura de la *Passio Fructuosi*. L’accés al monument i les circumstàncies sanitàries, ja més controlades, ens van permetre tornar a l’amfiteatre. La celebració va ser presidida pel Sr. Arquebisbe, Dr. Joan Planellas i Barnosell. La presidenta de l’ACSF Sra. Imma Teixell i el diaca Mn. Raimon Mateu, van

ser els encarregats d’acompanyar al Dr. Planellas en la lectura de la *Passio*.

Al vespre, diversos socis de l’ACSF i membres de la junta van assistir a la Catedral a la Missa Pontifical de Sant Fructuós.

22 de gener de 2022: Diada de l’ACSF

Encara amb algunes restriccions sanitàries, la diada de l’ACSF no la vam poder desenvolupar amb normalitat. Amb mascareta i no al nostre local social, la XXII Assemblea General Ordinària de socis la vam dur a terme a les 18:00 hores a la parròquia de Sant Pere i Sant Pau Sescelades. Posteriorment va tenir lloc l’eucaristia parroquial. Lamentablement no vam poder celebrar el sopar de germanor al que estem acostumats, ja que per prudència, es va creure oportú no realitzar una reunió tan nombrosa.

Fotos: Miquel Sanchis

Foto: Més Tarragona

Foto: FER-VI

Diumenge 3 d'abril de 2022: Pregó de Setmana Santa de Tarragona

La presidenta de l'ACSF Sra. Imma Teixell Navarro va ser l'encarregada de realitzar el pregó de la Setmana Santa de Tarragona 2022. L'acte va transcorre a les dotze del migdia a l'amfiteatre de Tarragona. La presidenta va centrar el seu discurs en assenyalar analogies entre la *Passio Fructuosi* i la *Passio Christi* i com aquesta última es reproduceix en els diversos misteris de la Setmana Santa tarragonina.

21 d'abril de 2022: Presentació llibre

A les 19:00 hores a la sala d'actes del Centre Tarraconense "El Seminari", va tenir lloc la presentació del llibre "Sant Fructuós de Tarragona. Aspectes històrics i arqueològics del seu culte, de l'antiguitat fins a l'actualitat" obra del Dr. Andreu Muñoz Mel-

gar, ex president de l'ACSF, arqueòleg i director dels Museus Diocesans de l'Arquebisbat de Tarragona. La presentació va anar a càrrec de la Dra. Cristina Godoy Fernández, professora d'arqueologia cristiana de l'Ateneu Universitari Sant Pacià de Barcelona i del Dr. Josep M. Macias Solé, investigador de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Es tracta d'una iniciativa editorial molt important pel que respecta al coneixement i difusió dels nostres màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi. La publicació ha estat editada per l'Ateneu Universitari Sant Pacià de Barcelona i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, amb el patrocini de l'Associació Cultural Sant Fructuós. A l'acte de presentació van assistir tots els representants de les entitats esmentades, per part de l'AUSP, va assistir el seu rector Dr. Armand Puig Tàrrach, per part de l'ICAC el seu director Dr. Josep Maria Palet i per part de l'ACSF la seva presidenta Sra. Imma Teixell Navarro.

Fotos: ICAC

15 de maig de 2022: Inauguració Tarraco Viva, el festival romà de Tarragona

Als peus de la torre Minerva, al Passeig Arqueològic de Tarragona, va tenir lloc la inauguració de la XXIV edició del festival de Tarraco Viva. L'acte inaugural sota el títol "Grans descobertes de l'antiguitat. Arqueologia i història per al segle XXI", va estar moderat pel periodista Ricard Lahoz el qual va entrevistar diversos representants de les entitats que participen al festival. La presidenta de l'ACSF, Sra. Imma Teixell, va assistir a una de les taules de diàleg per explicar la recreació que la nostra entitat duria a terme durant el festival. Cal dir que aquest any, la fotografia del cartell anunciador del festival, tenia com a motiu de fons, una fotografia de la representació "La nina d'Ivori. Història d'un enterrament" que la nostra entitat va realitzar al festival durant algunes edicions. L'Associació va deixar el vestuari per fer la fotografia de la nena protagonista.

Catell Tarraco Viva

Foto: Arxiu ACSF

20 i 21 de maig de 2022: L'ACSF a Tarraco Viva

A la Necròpolis Paleocristiana (MNAT), l'ACSF va participar a la Tarraco Viva d'aquest any amb la reconstrucció històrica "Mn. Joan Serra i Vilaró, de la tomba oblidada a la Fàbrica de Tabacs", una proposta que va

servir per redescobrir la tasca de l'arqueòleg i mossèn Joan Serra i Vilaró qui va dirigir les excavacions d'una de les necròpolis romanes més importants de l'occident romà. Es van fer un total de 6 passis durant els dos dies (20.00 h, català; 21.00 h, castellà; 22.00 h català) amb gran assistència de públic.

Fotos: Francesc Virgili

Fotos: Quim Vendrell

3 de juliol de 2022: Rodatge publicitat per “La Passió de Sant Fructuós”

Encara que planejava la incertesa si finalment “La Passió de Sant Fructuós” es podria fer el 21 de gener de 2023 a l’amfiteatre, durant el mes de juliol es van començar a enregistrar diverses imatges de “La Passió” per obtenir material audiovisual i fotografies de cara a publicitar la representació.

9 de juliol de 2022: Sopar d’estiu de l’ACSF

A les 20:00 hores, a la parròquia de Sant Pere i Sant Pau Sescelades va tenir lloc la celebració de l’eucaristia i seguidament, als jardins parroquials, es va celebrar el sopar d’estiu de l’ACSF, el primer retrobament d’un sopar després de la pandèmia. Durant la trobada es van projectar diverses imatges de les activitats que s’han desenvolupat a la nostra entitat durant els darrers dos anys.

Fotos: Arxlu ACSF

Fotos: Arxiu ACSF

8 d'octubre de 2022: Excursió a Empúries

D'acord amb els objectius que es van proposar en l'assemblea de socis, es van reprendre, després de la pandèmia, les sortides culturals per conèixer el patrimoni del nostre entorn. Aquest any diversos socis i simpatitzants de l'Associació van visitar el conjunt arqueològic d'Empúries a través d'una visita teatralitzada. Seguidament es van traslladar al poble de Sant Martí d'Empúries on van dinar i després van poder gaudir d'un creuer submarí per les Illes Medes i roca foradada.

Durant tot l'any: S'han fet diverses reunions de Junta Directiva de l'ACSF, algunes presencials i altres

telemàtiques. S'han continuat desenvolupant les tasques d'ordre del local, d'arxiu i manteniment de materials de l'ACSF. Agrair la tasca de les sòcies Rosa Pérez, Carmen Fernández, Carmen Marco, Dolors Iglesias, Maite Castillo i Mònica Farreró pels treballs desenvolupats en el vestuari i decoració dels escuts dels soldats de "La Passió de Sant Fructuós".

Per cloure aquesta memòria, volem tenir un record especial pels socis de l'ACSF que aquest any ens han deixat, la Sra. Marcela Gandia Boronat i el Sr. Lluís Aranda Blay. Al cel siguin. L'ACSF els tindrà sempre presents.

Foto: Arxiu ACSF

Fotos: Francisco Sanahuja

In memoriam: Lluís Aranda, soci fundador

Junta ACSF

El dia 11 del passat mes de desembre, ens deixava per passar a la casa del Pare, Lluís Aranda Blay, vidu de M. Lluïsa Ciquella, un dels nostres socis fundadors.

Nascut a Barcelona l'agost de 1940, format a La Salle de Tarragona, en la fe de l'Església hi va descobrir la seva vocació i passió i juntament amb el Miquel, Mn. Miquel Barbarà, el seu company i amic de quasi tot l'itinerari de la seva vida, van treballar, entre altres, amb l'Acció Catòlica fent colònies i campaments d'infants i adolescents.

Durant més de cinquanta anys ha sigut voluntari de Càritas, essent-ne a la diocesana de Tarragona, sots director i administrador fins aquest darrer estiu.

La seva afició musical i artística, en general, la va viure des dels Gogistes de Tarragona, col·lectiu del que era membre i, sobretot, des de la Schola Cantorum dels Amics de la Catedral des dels seus inicis. Des d'aquest cor va participar en les representacions de la *Passio Fructuosi*.

Tots el recordem, sempre amb la seva estimada Maria Lluïsa, com un home bo, de tracte agradable

i conciliador, fidel a Jesús i marcat per l'esperit del Concili Vaticà II.

Al seu comiat, en la catedral el dia 12 de desembre, els membres de la Junta de l'ACSF que vam assistir, amb molts altres associats, vam poder copsar l'estimació que la ciutat li tenia i no cal dir els seus amics i familiars, entre els qui destaco, tot i que no per sang, al seu estimat Miquel Barbarà i la família que darrerament tenia al costat, en Juanjo i la Grace amb els seus fills.

Pels socis de la nostra entitat sempre serà el "Lluís dels lluïsos", amb qui vam compartir tants àpats, viatges, oracions i representacions. Aquell bon conversador que no s'irritava i que malgrat les contrarietats de la vida i la llarga malaltia dels darrers anys, mai no va perdre el somriure.

Ara, amb la seva estimada Maria Lluïsa, ja es troba gaudint de l'eternitat, i a nosaltres ens ha deixat una mica més petits i una mica orfes, però el seu record sempre perviurà.

Les palmes de Mas Virgili

Jordi Virgili Avià - Inès Montoliu Asens

Mas Virgili - Socis de l'ACSF

Al llarg dels trenta anys de trajectòria de “La Passió de Sant Fructuós” i de l'ACSF, des del Mas Virgili hem procurat aportar el nostre “gra de sorra” ajudant de diverses maneres. Potser una de les col·laboracions que fa més anys duem a terme és la donació de les palmes que vesteixen les diferents representacions o cerimònies que organitza l'Associació. A través d'aquestes línies ens agradaria compartir amb vosaltres tot allò que hi ha al darrere d'un dels símbols que, per la seva relació amb el martiri, tanta importància té per a tots nosaltres.

Les palmes que veiem en “La Passió de Sant Fructuós” o a la Pregària de l'Amfiteatre del 21 de gener, provenen del mateix indret: Mas Virgili. La nostra família fa més de cent anys que viu i cuida una de les poques masies habitades que queden als voltants de la ciutat de Tarragona. De fet, alguna de les palmeres són tan antigues com el mateix Mas, els orígens del qual es remunten al darrer terç del s. XIX. D'altres, en canvi, són més recents. Aquestes últimes, les vam plantar nosaltres mateixos vora 1990, moment en què, casualment, es va realitzar la primera representació de “La Passió”.

A Tarragona la palmera no ens és estranya i, com a tot arreu, sempre ha estat associada a espais il·lustres. És el cas del famós “Passeig de les Palmeres”, lloc on la planta ha donat nom al carrer.¹ Amb tot, la classe de palmera que aquí us presentem no és autòctona (com pot ser el conegut Margalló, emprat antigament en la fabricació d'escombres), sinó ori-

Fig. 1: Façana noucentista de Mas Virgili flanquejada per diverses palmeres. Arxiu ACSF

ginària de les Illes Canàries. Però una de les grans plantacions peninsulars es troba a Elx (Alacant) que és d'on vam adquirir els exemplars que vam plantar als anys noranta. La varietat d'espècies és múltiple. Concretament, les palmeres de Mas Virgili són del tipus “*Phoenix canariensis*”, un dels gèneres més

Fig. 2: Vista de les palmeres des de l'era de la masia. Arxiu ACSF

Fig. 3: Inès Montoliu i Jordi Virgili abans de la poda. Arxiu ACSF

¹ Malgrat sigui habitual referir-se a la palmera com a “arbre”, en realitat, és una planta.

cultivats amb funcions ornamentals. Tenen un creixement relativament ràpid i poden arribar fins als 18 m d'alçada.

Per assegurar-ne la seva pervivència cal dedicar-li certa cura i atencions específiques. El més important és que no els falti l'aigua just després de ser plantades. Posteriorment, en un clima com el de Tarragona, pràcticament no cal regar-les. L'altra qüestió a tenir en compte és que tinguin suficient espai en la part superior per desplegar adequadament les seves fulles i adquirir l'aspecte senyorial desitjat. L'esporgat més o menys regular és també imprescindible per mantenir la planta sanejada: les fulles inferiors s'assequen, i donen lloc a noves a la part central i superior. Per aquest motiu, les més velles han de ser retirades. En el nostre cas, mai esperem que les fulles de sota s'arribin a assecar del tot (especialment a l'estiu) sinó que les tallem abans per assegurar que l'aspecte, higiene i salut de l'exemplar siguin òptims. Mai es poden tallar les fulles de la part central, ja que això podria afectar greument a la planta.

Durant els darrers anys, malauradament, també estem aplicant de manera regular un tractament contra l'anomenat "escarabat morrut" (*Rhynchophorus ferrugineus*). Les seves larves devoren el nucli de la planta fins a matar-la. Aquesta plaga ha fet greus estralls en les plantacions del país. A Mas Virgili va acabar amb una de les palmeres centenàries que conservàvem. L'aplicació del repel·lent és complexa, ja que requereix instrumental específic que nosaltres mateixos hem hagut d'adaptar tot modificant la maquinària de fàbrica: mitjançant una llarga perxa acoblada a una plataforma mòbil d'uns 3 m d'alça-

da, aproximem un tub al nucli de la palmera. El seu extrem inferior està connectat a una bomba que, alimentada per un dipòsit, propulsa 12 l de líquid fins a la part superior de cada planta. Aquest procés dura 1 h en total i el duem a terme una vegada cada mes, excepte de novembre a febrer, període d'hibernació de l'insecte.

En l'esporgat fem servir un "xurrac" amb un braç extensible per arribar a l'alçada que es requereix. En la tria i talla de les palmes destinades a l'ACSF utilitzem el mateix procediment, però ens esmercem a seleccionar les que presenten més bon aspecte, tallant-les poques hores abans dels actes perquè conservin al màxim la seva frescor. En la festivitat del 21 de gener, per exemple, ens llevem ben d'hora per tenir a punt les palmes que els membres de l'organització passen a buscar a primera hora de matí. Ens en demanen tres (una per a cada màrtir), però sempre en tallem alguna més de reserva. Un cop s'ha fet la pregària a l'Amfiteatre, s'acostumen a portar a la Catedral on guarneixen l'altar de la Capella de Sant Fructuós amb les relíquies. Arribat el moment de la Missa Pontifical, en algunes ocasions, han estat col·locades als peus del presbiteri major.

La palma ha simbolitzat, des de fa segles, el martiri en Crist, ja que és un element que remet a la victòria. Des del Mas Virgili ens sentim contents i orgullosos que les palmes, que amb tanta estima cuidem durant tot l'any, estiguin presents en les principals representacions i cerimònies en honor als sants patrons Fructuós, Auguri i Eulogi. Que per molts més anys hi continuem presents.

Fig. 4: Poda de les palmeres amb el "xurrac". Arxiu ACSF

L'entrevista

Rafael Muñoz Melgar

Director de l'Anuari de l'ACSF

Conversa amb Carmen Fernández i Rosa Pérez

Quedamos en los locales de Cáritas de la Parroquia de San Pedro y San Pablo, porque estas incansables mujeres están siempre donde se las necesita, sea en la catequesis, ayudando en las celebraciones o co-siendo y llevando el vestuario de la ACSF.

Sencillas, habladoras, generosas, no aparentan la edad que tienen porque rebosan alegría a pesar de los reveses que de vez en cuando da la vida. Son amigas, aunque podrían ser hermanas por la compenetración que tienen y el cariño mutuo que se profesan.

Les explico el porqué de la entrevista. Porque veinte años al servicio de la Asociación, desde detrás de las juntas y de las caras visibles de las representaciones, hacen de este par de socias unas auténticas protagonistas de los éxitos que nuestras diferentes representaciones (Passio, Tarraco Viva, Pessebre...) han tenido a lo largo de estas décadas.

Carmen y Rosa, Rosa y Carmen, son las responsables de vestuario de nuestra asociación. Han hecho de todo tipo de telas auténticas vestiduras de época, reproduciendo fielmente el siglo de nuestros mártires y aún de otros siglos según han requerido los diferentes guiones. Han cortado, cosido, arreglado, lavado, planchado, plegado, lo que hoy en día constituye un auténtico patrimonio compuesto por más de 120 vestidos, a los que hay que sumar ornamentos, zapatos y diversos complementos.

Hoy rendimos merecido homenaje a estas heroínas de la tela y la aguja.

¿Cómo entrasteis en la Asociación?

C.- Entramos para colaborar en lo que fuera. Primero estuvimos ayudando en todo lo que era la organización del espectáculo.

R.- Como dice Carmen, ayudando en lo que fuera. Carmen ya había hecho algo antes. Pero entramos porque nos animó Ángel Serres, el marido de Carmen Marco. Primero con los chalecos amarillos de organización. Luego se decidió que había que cambiar todo el vestuario para hacerlo como era en el siglo tercero, en la época de san Fructuoso.

C.- Sí. Yo empecé ayudando con los primeros trajes, que no eran muchos, que los confeccionaban las mujeres de la Asociación de Mujeres de la Parroquia de Sant Pere i Sant Pau. Y mi hijo me pidió que les echara una mano.

R.- Yo ahí no participé. Yo ya empecé con Carmen en el nuevo vestuario, en el de la época en que murieron los mártires.

Es decir que dejamos atrás un vestuario de atrezzo para elaborar un vestuario de época. Y vosotras pasasteis de ser costureras de teatro a modistas de reconstrucción histórica

C.- Pues así fue. Y ahí nos pusimos Rosa y yo, a partir de los modelos que nos daban a cortar, coser, planchar...

R.- Y nos costó mucho trabajo, porque todos los vestidos eran de lana que soltaban un polvillo que se te metía por la nariz, las máquinas de coser se trababan... Pero lo hicimos con mucho gusto y mucho placer, tanto Carmen como yo.

En todos estos años ¿habéis tenido ayuda de otras personas? ¿Habéis tenido problema con los recursos?

C.- Bueno, al principio tuvimos un poquito de ayuda.

R.- Sí al principio. Ahora, cuando a Carmen le costaba más nos ha estado ayudando también la Carmen Marco, hay que decirlo.

C.- Pero más bien hemos sido nosotras.

R.- Yo tengo una anécdota muy buena. Resulta que los vestidos de los portadores de los difuntos los habíamos hecho con tela blanca, tal como nos había indicado Andreu Muñoz y de repente nos llama a las siete de la tarde, porque me acordaré toda la vida, y nos dice "para mañana necesitaré las túnicas negras". Nos fuimos al local a ver si se nos ocurría algo.

C.- Porque a esa hora ya no podíamos ir a comprar nada a ninguna tienda.

R.- Y allí en el local cogimos retales de la tela negra que se utilizaba como telones y para tapar algunos

objetos. Entonces les pedimos a nuestros maridos que colaboraran y ellos hicieron todo lo de la casa. Y nosotras en 24 horas hicimos 6 vestidos.

C.- Tres ella y tres yo.

R.- Luego hicimos dos más. Pero aquellas veinticuatro horas... te las puedes imaginar. Esa es una de las anécdotas.

C.- Y nunca hemos tenido problema con el dinero. Cuando se ha necesitado comprar algo, pues se ha comprado. Y hemos hecho mucho con poco. Nunca se malgasta.

Me gusta lo de los maridos, porque vosotras formáis parte de familias cristianas, vinculadas a l'Associació Cultural Sant Fructuós, pero a partir de la Parroquia de Sant Pere i Sant Pau, ¿qué os ha aportado esta parte cristiana de la asociación?

R.- Ya te digo que desde un principio hemos ido en bloque, nosotras y nuestros maridos.

C.- A todo lo que nos llamaban, nosotras y tanto el marido de Rosa, Jose, como Josep también estaban ahí.

R.- Los que leáis esta entrevista ya sabéis que nuestros maridos han sido imprescindibles para nosotras.

C.- Y la parte cristiana, pues la unidad que tenemos. Somos como una gran familia

R.- Y nos lo pasamos muy bien y estamos juntos, siempre todos a una.

C.- Y con todos los presidentes. Primero con Andreu y luego con Joaquim. Ahora que está la Imma nos pidió que siguiéramos como siempre.

R.- Y así seguimos. Cuando nos llama allí estamos.

C.- Y nos gustan los viajes que hacemos y las cenas, reunirnos...

R.- Bueno para mí, cuando murió Jose, mi marido, la Asociación fue mi salvación. Ahí se notó que éramos una gran familia cristiana.

Para finalizar. ¿Creéis que esta faceta tan importante del vestuario tendrá continuidad? ¿Habrá relevo en la asociación cuando os canséis?

C.- Por cansarnos no. Pero cada vez cuesta más enhebrar la aguja.

R.- No es cansarse. No nos cansamos, pero la edad... Cada vez nos hacemos más mayores, y sí que nos gustaría que hubiera relevo, pero es difícil. A nosotras se nos pasa el arroz.

C.- Nos gustaría que alguien continuara, pero como mínimo pedimos que se conserve lo que hay y eso también lleva trabajo.

R.- Repasar, lavar, planchar, el plegado de algunos vestidos, ordenarlos y clasificarlos...

Pues muchísimas gracias Carmen y Rosa o Rosa y Carmen. ¡No cambiéis!

Rosa Pérez (esquerra) i Carmen Fernández (dreta). Foto: Arxilu ACSF

Pere Batlle Huguet y la arqueología cristiana

Chiara Cecalupo

Universidad Carlos III de Madrid

Pere Batlle Huguet, fallecido en 1989 tras décadas de servicio al patrimonio artístico local, es célebre en el horizonte cultural de Tarragona, y por ende su figura sigue muy viva en la memoria de la ciudad. Por consiguiente, sus hechos biográficos y las etapas de su carrera como clérigo y erudito son bien conocidos, por lo que a continuación sólo los resumiré brevemente.

Ordenado sacerdote en 1930, ese mismo año fue a estudiar arqueología cristiana a Roma, alojándose en el Colegio Español. En Roma, además de su doctorado del que hablaremos en breve, siguió cursos de Paleografía y Diplomática en el Archivo Vaticano. A lo largo de su carrera, combinó su dedicación a la investigación arqueológica con un gran interés por el arte medieval, lo que le valió ser nombrado director del Museo Diocesano de Tarragona y profesor de arqueología e historia del arte en el Seminario Pontificio de la ciudad, donde él mismo había sido alumno. Estos diferentes intereses se reflejan en los diversos artículos que publicó en el Anuario del Institut d'Estudis Catalans y en *Analecta Sacra Tarraconensia*. La Guerra Civil fue un periodo crítico para Batlle. Debido a diversas vicisitudes personales, se encontró al servicio de la ciudad en este periodo muy crítico. Contribuyó así a salvar el Museo Diocesano de Tarragona de un intento de destrucción y, en general, a preservar el importante patrimonio artístico, documental y bibliográfico que se había salvado de la gran destrucción de julio de 1936. Durante este periodo, a la vez que continuaba su labor en el Museo Diocesano, pudo colaborar con la delegación tarraconense del Servicio de Recuperación del Patrimonio Artístico Nacional, elaborando un balance de las pérdidas producidas durante la Guerra Civil en el patrimonio religioso, arquitectónico y artístico de la provincia de Tarragona.

En 1943 comenzó también a dirigir el *Boletín Arqueológico de Tarragona*, labor que desempeñó hasta 1989. En esta revista publicó varios artículos de gran repercusión en la historiografía tarraconense, la arqueología cristiana y la historia del arte. En 1946 fue nombrado presidente de la Real Sociedad Arqueológica de Tarragona, cargo que ocupó hasta

Fig. 1: Mn. Pere Batlle Huguet. Foto: AHAT.

1960. Publicó también las actas del martirio de Fructuoso, *Augurio* y *Eulogio* en 1959.

Lo que sigue siendo menos conocido hoy en día es el alcance internacional de su formación en arqueología cristiana, e igualmente poco conocido es el legado documental de este proceso de formación.

Durante su época de estudiante en el Seminario de Tarragona, se distinguió rápidamente por su afición al estudio de la antigüedad sagrada. Son los años del descubrimiento de la necrópolis romano-cristiana de Francolí y de las innovaciones museográficas y culturales promovidas con previsión por el arzobispo Vidal i Barraquer (1868-1943). Fue Vidal i Barraquer quien impulsó la carrera de Batlle enviando una nota a su amigo monseñor Giulio Belvederi, secretario del Pontificio Instituto de Arqueología Cristiana (PIAC),

Fig. 2: Fotografía de juventut de Mn. Pere Batlle. Foto: Arxiu PIAC.

en Roma, en octubre de 1930. En esta nota, conservada en el archivo histórico del citado instituto, el arzobispo presenta al sacerdote Pere Batlle para que sea aceptado como alumno en el curso de licenciatura y doctorado. La admisión en el curso del PIAC permitió a Batlle asistir a las clases y escribir su tesis doctoral, presentada al consejo académico en junio de 1933 con el título “Las inscripciones cristianas de Tarragona”. Se trata de un exhaustivo estudio histórico-arqueológico sobre las inscripciones paleocristianas de la necrópolis, analizado según los métodos más modernos aprendidos en Roma, gracias al entorno internacional del instituto y, sobre todo, a las clases de su tutor de tesis Angelo Silvagni, estudioso de la epigrafía romana y continuador de las *Inscrip-*

tiones Christianae Urbis Romae septimo saeculo antiquiores (ICUR). El trabajo de análisis epigráfico de Batlle implicó un análisis directo de los materiales (también mediante la producción de calcos, evidentemente con el permiso y el estímulo de Mosén Joan Serra i Vilaró), una atención constante a las comparaciones con toda el área ibérica y gala, y un estudio cuidadoso de la lengua, los acontecimientos históricos y la iconografía. Un proceso rico y detallado que ha dejado su huella en los papeles privados de Batlle, hoy conservados en el Archivo Archidiocesano de Tarragona. Aquí se conservan todos los borradores y notas de este trabajo de tres años, que Angelo Silvagni describió en el informe final conservado en el Pontificio Instituto de Arqueología Cristiana como una “sólida contribución” cuyos resultados van mucho más allá de los límites de la epigrafía. Según Silvagni, este trabajo autorizaba las mayores esperanzas para Batlle y su trayectoria científica.

De este trabajo sólo se conservan algunas publicaciones (*Les inscriptions paganes de la necrópolis romano-cristiana de Tarragona*, in *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* 8, 1936 e *Inscripciones romanas inéditas de Tarragona*, in *Ampurias*, 5, 1943). Sin embargo, el material de archivo sobre la época romana de Batlle y sus estudios de epigrafía paleocristiana derivados de este periodo son numerosos y se conservan dispersos entre Italia y Cataluña. En el Instituto Pontificio de Arqueología Cristiana, por ejemplo, se conservan todos los documentos oficiales de su cursus honorum, mientras que en los archivos diocesanos de Tarragona se encuentra todo su material de estudio privado, como los cuadernos de sus conferencias, los borradores de su tesis y numerosas fichas epigráficas y dibujos. Este material es de gran interés para la historia de la arqueología cristiana y la protección y estudio del patrimonio tarraconense. Precisamente para la valorización de estos núcleos documentales se han previsto estudios y actos conjuntos para el año 2023.

Bibliografía básica

RICOMÀ VENDRELL, F. X. (1990), “Necrològica”, *Butlletí Arqueològic de Tarragona* 12, 316-324.

ABASCAL PALAZÓN, J. M. (2012), s.v. “Pedro Batlle Huguet”, en: HEID, S. Y DENNERS, M. (eds), *Personenlexikon zur Christlichen Archaeologie*, Regensburg, 131.

MATA DE LA CRUZ, S. (2014), “Pere Batlle Huguet”, en: *Diccionari d'Historiadors de l'Art de Catalunya*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, [http://dhac.iec.cat/dhac_p.asp?id_personal=186].

La peregrinació Tarraconense a Capodimonte i Roma l'any 1959

Rafael Muñoz Melgar

Historiador

(Aquest article forma part de la Tesi doctoral, en elaboració, sobre el Cardenal de Arriba y Castro registrada a la URV de Tarragona sota la direcció del Dr. Antoni Jordà Fernández).

El 21 de gener de 1959 s'esqueia el XVII centenari del martiri dels sants Fructuós, Auguri i Eulogi a l'Amfiteatre de Tarragona, i la ciutat es preparava per encetar amb tota solemnitat els actes organitzats per celebrar tan important esdeveniment.

El Diari de Tarragona (aleshores "Diario Español de FET y de las JONS en Tarragona")¹ d'aquell mateix dia obria portada anunciant que un missatge del Papa Joan XXIII donaria més relleu a l'acte inaugural que tindria lloc a dos quarts de set del vespre amb la celebració, a la Catedral, del Pontifical oficiat pel Nunci Apostòlic Monsenyor Hildebrando Antoniutti.

Els actes amb motiu d'aquests mil set-cents anys del martiri dels nostres sants, van continuar al llarg de l'any 1959 per cloure's al gener de l'any següent. Per a l'organització de l'efemèride es va crear un Patronat d'Honor format per autoritats eclesiàstiques, civils i militars i que, com era habitual a l'època, estava presidit per Franco en tant que cap d'Estat i ostentava la vicepresidència el Cardenal de Tarragona,

Fig. 1: Diario Español de 21-01-1959.

Benjamí de Arriba i Castro gran admirador i devot de Sant Fructuós i impulsor d'aquesta commemoració. El cardenal va posar tot el seu interès en que el pes de l'organització recaigués en la Comissió Executiva i així va nomenar per formar part d'ella a persones d'autèntic prestigi científic i vocació cristiana com el Vicari general doctor Francesc Vives, o els canonges Joan Serra Vilaró i Pere Batlle Huguet, sent aquest darrer, el Secretari General.

El cardenal de Arriba y Castro, en aquelles dates tenia previst presentar personalment al Sant Pare els processos de Beatificació, o declaració de martiri, del bisbe auxiliar Dr. Borràs, i dels 146 religiosos i sacerdots màrtirs de l'Arxidiòcesi, l'expedient de la qual va ser incoat per exprés desig del cardenal.

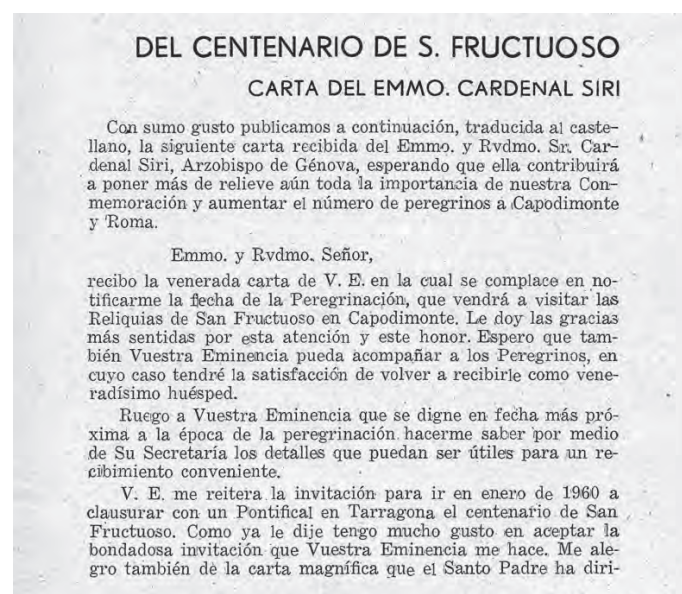
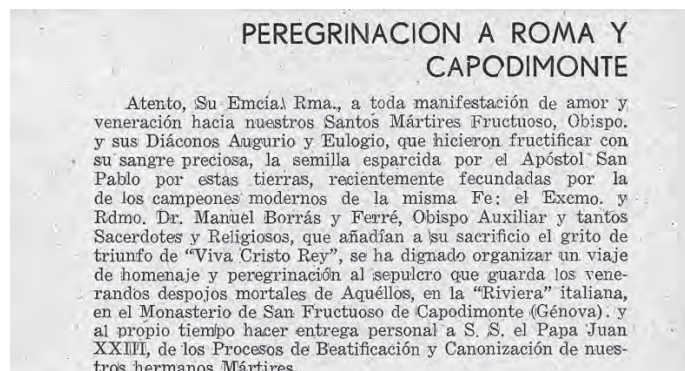

Fig. 2 | 3: Boletín Oficial Eclesiástico del Arzobispado de Tarragona de 25-03-1959

¹ "El XVII centenario del martirio de San Fructuoso, Obispo de Tarragona", *Diario Español de Tarragona* (1959), 1.

Aprofitant aquesta visita, el cardenal va decidir organitzar una peregrinació a Roma i Gènova, que s'anunciava així al Butlletí Oficial Eclesiàstic de l'Arquebisbat del 25 de març de 1959²: "(el cardenal) ... se ha dignado organizar un viaje de homenaje y peregrinación al sepulcro que guarda los venerados despojos mortales de Aquéllos, en la "Riviera" italiana, en el Monasterio de San Fructuoso de Capodimonte (Génova), y al propio tiempo hacer entrega personal a S. S. el Papa Juan XXIII, de los Procesos de Beatificación y Canonización de nuestros hermanos Mártires". El cardenal-arquebisbe de Gènova, Mons. Giuseppe Siri, rebé amb entusiasme la notícia i li agraià al cardenal de Arriba amb una carta que el mateix Butlletí de l'arquebisbat de Tarragona, reproduïa, traduïda al castellà³ i en la que el cardenal Siri confirmava que acceptava la invitació del prelat tarragoní per clausurar al gener de 1960, amb un Pontifical a Tarragona, el centenari de Sant Fructuós.

Els més de cent participants es posaren en marxa a les cinc del matí del dia 15 de juny. Després d'una Santa Missa van sortir amb direcció a Perpinyà dos autocars amb 80 peregrins. Les autoritats i representacions van viatjar en altres vehicles. A l'endemà, l'expedició arribà a Camogli a l'hora de sopar i el dia 17 per mar es van traslladar a St. Fructuós de Capo-

dimonte per venerar les relíquies dels màrtirs tarraconins, acompanyats pel cardenal Benjamí de Arriba i pel cardenal Giuseppe Siri.

Els següents dies van visitar Siena, Roma, Pisa, Gènova, Niça i Nîmes. A Roma, el diumenge dia 21, tingué lloc una audiència especial amb SS Joan XXIII. L'Osservatore Romano, en el seu número 143, del dilluns dia 22 de juny de 1959⁴ recollia en portada i de manera destacada la recepció del Papa a la peregrinació de l'arxidiòcesi de Tarragona i reproduïa en castellà una part del discurs papal.

El Diari de Tarragona publicava el dia 25 de juny⁵ l'extensa crònica, rebuda per correu aeri, signada per l'enviat especial del rotatiu, el Sr. Joan Potau, amb tots els detalls de la intensa jornada viscuda per l'expedició de les nostres terres a la ciutat del Vaticà.

Haurien de passar 44 anys, fins que el 2003, l'Associació Cultural Sant Fructuós, de Tarragona, organitzés una altra peregrinació a Camogli-Capodimonte. Avui, vint anys després d'aquesta segona peregrinació, constatem com els protomàrtirs hispans, són cada cop més coneguts arreu del món, gràcies en bona part a la tasca de divulgació històrica feta per l'ACSF i per historiadors com el Dr. Andreu Muñoz, entre d'altres.

Fig. 4: Diario Español de 25-06-1959.

Fig. 5: L'Osservatore Romano de 22-06-1959.

² Boletín Oficial Eclesiàstic del Arquebisbat de Tarragona 207, 47-51.

³ Ibid.

⁴ "Sua Santità riceve un pellegrinaggio dell'Arcidiocesi di Tarragona", *L'Osservatore Romano* (1959) 143, 1.

⁵ POTAU, J. (1959), "De madrugada regresó la expedición tarraconense", *Diario Español de Tarragona*, 1 i 3.

⁶ MUÑOZ MELGAR, A. (2022), *Sant Fructuós de Tarragona. Aspectes històrics i arqueològics del seu culte, des de l'antiguitat fins a l'actualitat* (Studia Archaeologiae Christianae 4), Ateneu Universitari Sant Pacià, Facultat Antoni Gaudí d'Història, Arqueologia i Arts Cristianes, Facultat de Teologia de Catalunya, Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Barcelona.

Una il·lustració medieval dels màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi a la Bíblia del rei Sanç VII de Navarra

In memoriam Lluís Aranda i Marcela Gandia

Andreu Muñoz Melgar

Soci de l'ACSF

No coneixem representacions artístiques dels màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi anteriors a l'època medieval. Les mostres més antigues documentades són dels segles XII i XIII: un capitell del claustre de l'abadia de Moissac (França) (s. XII); la il·lustració de la Bíblia del rei Sanç VII de Navarra (1197) i les pintures murals de San Fructuoso de Bierge a Osca (s. XIII).

La més desconeguda d'aquestes representacions correspon a una il·lustració de la Bíblia del rei Sanç que plasma l'entrada dels tres màrtirs a la sala d'audiències del governador Emilià convocats a judici. La *Passio Fructuosi* així ho narra: "I el divendres, vint-i-u de gener, els en van treure per tal de ser interrogats. El governador Emilià digué: 'Que comparegui Fructuós, que comparegui Auguri, que comparegui Eulogi'. I d'ofici se li respongué: 'Són aquí'" (*Passio Fructuosi* 2).

El comitent d'aquesta magnífica Bíblia fou el rei Sanç VII de Navarra, anomenat "el Fort" que regnà entre 1194 y 1234. Fou encarregada a Fernando Pérez de Funes i tal com es desprèn del colofó de l'edició la va acabar l'any 1197. Fernando Pérez fou miniaturista, ardiaca de Calahorra i canceller reial. La Bíblia en qüestió té com a singularitat el protagonisme de les imatges sobre el text ja que constitueix una "Bíblia visual". Cada il·lustració està acompanyada per un text explicatiu en una o dos línies. El manuscrit és custodiat a la Biblioteca Municipal d'Amiens (França) (ms.108). Una còpia d'aquesta Bíblia, realitzada cap a l'any 1200, es troba a la Biblioteca Universitària d'Augsburg (Alemanya) (Cod.I.2.4º15) i una tercera còpia, realitzada a Paris, vers l'any 1300 es troba a la Nova York Public Library (col·lecció Spencer, ms.22).

El manuscrit fou realitzat en un *scriptorium* d'un monestir de Pamplona i el seu programa iconogràfic reuneix temes de l'Antic Testament, del Nou Testament, la vida de Sants i l'Apocalipsi i Segona Vinguada de Crist fonamentat aquest últim bloc temàtic no tant en el llibre neotestamentari de l'Apocalipsi sinó en altres textos com les profecies de la Sibila Tiburtina, dels profetes Isaïes o Sofonies, i dels capítols 24

i 25 de l'Evangeli de Sant Mateu.

Des de finals del segle XI, amb la Reforma del papa Gregori VII, l'Església va lluitar per reforçar la seva autoritat i autonomia enfront del poder temporal i afavorir un ambient moral més d'acord amb el model evangèlic. La lluita contra la simonia (compra-venda de càrrecs eclesiàstics i béns espirituals) o el nicolaisme (incontinència sexual dels eclesiàstics) són alguns dels objectius en aquest esperit de reforma. Com havia esdevingut en el passat eclesiàstic les vides dels sants i màrtirs actuen com a models per a la Cristianitat. Són referents sobre els que assentar els valors que l'Església vol reinstaurar. Al mateix temps, pels regnes i comtats peninsulars molts d'aquests sants, alguns màrtirs hispànics, actuen com a elements de legitimació històrica i espiritual sobre els territoris que progressivament són incorporats a la Cristianitat en el territori hispànic. La literatura religiosa, la música i l'art sacre es faran ressò d'aquesta realitat a través d'escrits, composicions musicals o representacions plàstiques com palesa la Bíblia del rei Sanç.

La miniatura referent als màrtirs de Tàrraco és troba en el foli 227. Porta la descripció en llatí amb lletra gòtica: "*In temporibus illis Fructuosus episcopus Tarrachone et Augurius et Eulogius diacones die dominica comprahesi sunt et missi in carcerem*" (En aquells temps Fructuós, bisbe de Tarragona i Auguri i Eulogi diaques van ser detinguts i enviats a la presó). La miniatura representa al governador (*praeses*), Emilià, assegut en càtedra a l'esquerra de l'escena coronat i amb túnica i clàmide. Un membre de l'*officium* del governador vestit amb túnica curta estén els braços als màrtirs en actitud de fer-los passar de l'avantsala a la sala d'audiències a través de la porta. A l'avantsala, Fructuós amb mitra curta acompanyat dels seus dos diaques estenen també els braços en actitud de comparèixer davant el governador.

En estil tardoromànic la miniatura està tractada a partir de la preeminència de la línia que defineix les figures sobre els colors apagats predominant en totes

les il·lustracions. Com es propi de l'estil, el dibuix no presenta profunditat ni perspectiva. Les anatomies dels personatges estan representades amb un cert hieratisme fet que accentua la solemnitat de l'acció i els rostres amb poca expressivitat o si es vol amb una emotivitat continguda. Tanmateix, es denota un estil creatiu i una assolida voluntat narrativa. L'escena es treballada a partir dels colors verd, ocre i vermell. La porta ha estat pintada en un ocre molt diluït i emmarcada per línies vermelles obtingudes per l'ús del mini. Les vestimentes del governador i dels dos diaques han estat pintades amb una tonalitat ocre men-

tre que les del funcionari de l'*officium* i sant Frutuós han estat pintades de verd transparent. Amb aquest recurs combinatori de colors l'il·luminador pretén equilibrar la composició i defugir d'una narrativa cromàtica totalment monocroma.

L'escena dels màrtirs de Tàrraco es combinen amb altres escenes. En el mateix foli en la part inferior es representa l'emperador Deci i el martiri de sant Tirs d'Apol·lònia per decapitació. En el foli antecedent (f. 226v) apareix a la part superior el martiri de sant Maurici i companys decapitats. A la part inferior sant Prim i sant Felicià davant els lleons.

Bibliografia básica

BUCHER, F. (1970), *The Pamplona Bibles, A Facsimile compiled from two picture Bibles with martyrologies commissioned by king Sancho el Fuerte of Navarra (1194-1234)*, vol.2, New Haven and London.

MUÑOZ MELGAR, A. (2022), *Sant Frutuós de Tàrragona. Aspectes històrics i arqueològics del seu culte, des de l'antiguitat fins a l'actualitat* (Studia Archaeologiae Christianae 4), Ateneu Universitari Sant Pacià, Facultat Antoni Gaudí d'Història, Arqueologia i Arts

Cristianes, Facultat de Teologia de Catalunya, Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Barcelona.

SILVA VERASTEGUI, S. (2012), "La Biblia del rey Sancho el Fuerte de Navarra (Amiens, Bliibliothèque Municipale, MS. 108), de 1197" en: FERNÁNDEZ GRACIA, R. (coord), *Estudios sobre el patrimonio cultural y las artes en Navarra en torno a tres hitos 1212 - 1512 - 1812*, LXXXIII-256, pp. 427-469.

Miniatura de la Bíblia del rei Sanç VII de Navarra del s. XII (Biblioteca Municipal d'Amiens)

Llista de socis

1	21-01-2000 Muñoz Melgar, Andreu	78	11-10-2000 Cobacho Romero, Rafaela
2	21-01-2000 González Ramos, Andrés	80	11-10-2000 Setién Arroita, Yolanda
3	21-01-2000 Blanco Calvo, Jesús	81	11-10-2000 Adrià i Maijó, Mercè
4	21-01-2000 Marín Maestro, Vicente	85	11-10-2000 Muñoz Pérez, Pablo
5	21-01-2000 Pallejà Blay, Marcel	87	11-10-2000 Muñoz Pérez, Alex
6	21-01-2000 González Ramos, M ^a Carmen	88	11-10-2000 Iglesias Torrellas, Dolors
7	21-01-2000 Magí Ferré, Joan	89	11-10-2000 Galià Romaní, Joaquim
8	21-01-2000 Teixell Navarro, Imma	90	11-10-2000 Claver Caselles, Joaquim
12	25-03-2000 Parròquia de Sant Pere i Sant Pau	92	11-10-2000 Mateu Usach, Enric
13	25-03-2000 Barbarà Anglès, Miquel	93	21-01-2001 Jornet Montaña, Sònia
14	25-03-2000 Juan i Valero, Ferran	98	21-01-2001 Parròquia de Sant Pau
17	25-03-2000 Marco Subias, M ^a Carmen	99	21-01-2001 Cedó Perelló, Joan Anton
18	25-03-2000 Serres Marco, Blanca	102	21-01-2001 Marín Muñoz, David
19	25-03-2000 Serres Marco, Helena	103	21-01-2001 Col·legi Lestonnac-L'Ensenyança
20	25-03-2000 Borràs Fernández, Jordi	104	21-01-2001 Sugrañes Miret, Montserrat
23	25-03-2000 Padró Cabello, M. Betlem	106	26-02-2001 Rodríguez Maeso, Maribel
24	25-03-2000 Pallejà Padró, Gisela	107	26-02-2001 Pena Romero, Joan Antoni
25	25-03-2000 Pallejà Padró, Magí	110	03-08-2001 Virgili Avià, Jordi
26	25-03-2000 Marín Maestro, Joan Carles	111	03-08-2001 Montoliu Asens, Inés
30	25-03-2000 Blanco Calvo, M ^a Cinta	112	03-08-2001 Pascual i Palau, Josep
31	25-03-2000 Navarro Gómez, Pere	113	05-09-2001 Moncunill Martí, Fructuós
32	25-03-2000 Borràs Margalef, Josep	114	05-09-2001 Nosas Brull, Josep M.
33	25-03-2000 Fernández Osorio, Carmen	115	05-09-2001 Piñol Abelló, Rosa M.
34	25-03-2000 Mateu de la Casa, Raimon	116	27-11-2001 Forns Fernández, M. Victòria
35	25-03-2000 Virgili Montoliu, Inés	118	10-01-2002 Lagostera Solé, Conxita
36	25-03-2000 Muñoz Virgili, Andreu	119	05-02-2002 Ortiz Giménez, Lourdes
37	25-03-2000 Muñoz Virgili, Pau	120	05-02-2002 Salla Roig, Núria
38	25-03-2000 Pérez Bravo, M ^a Amparo	121	05-02-2002 López Díaz-Cano, Joan Antón
39	25-03-2000 Paisano Parejo, Jordi	123	22-02-2002 Giménez Porcuna, Francisco
40	25-03-2000 Muñoz Melgar, M ^a Teresa	124	22-02-2002 Parròquia de Sant Fructuós
41	25-03-2000 Rodríguez Maeso, Jacint	126	22-02-2002 Prats Piqué, Enric
42	25-03-2000 Iglesias Llagostera, Lluís	127	22-02-2002 Casals Petrus, Elisenda
43	25-03-2000 Borràs Fernández, Carme	131	22-02-2002 Col·legi Mare de Déu del Carme
44	25-03-2000 Mosquera Brunet, Víctor	132	22-02-2002 Borràs Brulles, Roser
45	25-03-2000 Bella Boltó, Xavier	133	22-02-2002 Quetcuti Ferrer, Adolf
46	25-03-2000 Sánchez Cobacho, M ^a Carmen	137	21-03-2002 Col·legi La Salle
47	25-03-2000 Filgueras González, Dolores	140	21-03-2002 Blay Boqué, M ^a Teresa
48	25-03-2000 Bordas Belmonte, Lluïsa	145	18-04-2002 AVV La Unió
49	25-03-2000 Salla Guinovart, Francesc	147	18-04-2002 Parròquia de Sant Cosme i Sant Damià
50	25-03-2000 Fernández Pizarro, Francisca	148	18-04-2002 PP Rogacionistes
51	25-03-2000 Rodríguez Fernández, Anna	151	16-05-2002 Castillejo Brull, Miquel
52	25-03-2000 Rodríguez Fernández, Victor	152	16-05-2002 Ferrer Virgili, Lluís Francesc
53	25-03-2000 González Ramos, Manoli	153	16-05-2002 Massaguer Comes, Jordi
56	25-03-2000 Farran i Odena, Josep	158	16-05-2002 Castellví Sabaté, Montserrat
57	25-03-2000 Castillo Algaba, M. Teresa	162	24-05-2002 Soro Roca, Santiago
59	25-03-2000 Uriarte Polo, Carlos	164	24-05-2002 Reverté Margalef, M ^a Teresa
61	25-03-2000 Argilaga Montserrat, M. Josepa	167	24-05-2002 Fernández Osorio, Alicia
62	25-03-2000 Sales Carda, Manel Jaume	170	30-05-2002 Prim Donés, M ^a Montserrat
63	25-03-2000 González Ramos, M ^a Lourdes	171	30-05-2002 Pérez Garrido, Ana Rosalia
70	25-03-2000 Cotano Fernández, Roger	172	30-05-2002 Muñoz Pérez, Ana Maria
71	25-03-2000 González Hernández, Nicolás	173	30-05-2002 Muñoz Melgar, Rafael
72	25-03-2000 Ramos Pérez, Celestina	174	30-05-2002 Rius Ruiz, Irene
75	11-10-2000 Gómez Santaella, José Antonio	175	30-05-2002 Rius Ruiz, Maria
76	11-10-2000 Jornet Domenech, Josep M.	176	30-05-2002 Rius Ruiz, Xavier

177	30-05-2002	Ruiz Manrique, Aurora	278	08-01-2005	Marsal Miracle, Maria
178	30-05-2002	Rius Ferrús, F. Xavier	279	08-01-2005	Baltaretu, Vasile
180	30-05-2002	Dominiques de l'Ensenyament	280	05-05-2005	Pujol Balcells, Jaume
182	30-05-2002	Luengo Sastre, Purificación	281	01-07-2005	Blanco Sánchez, Hugo
183	30-05-2002	Ibáñez Tatay, Jose Luis	282	22-12-2005	Manrique Carrasco, Conxa
185	20-06-2002	Martínez Casanelles, Jesús	283	12-01-2006	Duch Pijoan, Maria Teresa
186	20-06-2002	Martí Baiget, Maria	284	12-01-2006	Cisquella Corsà, Montserrat
187	20-06-2002	Moncunill Cirac, Lluís M.	285	12-01-2006	Guerrero Castellví, Isidor
191	20-06-2002	Huguet Merelo-Barbera, Mercedes	286	12-01-2006	Bargalló Hernández, Carme
193	20-06-2002	Coll Gilabert, Antoni	287	12-01-2006	Pons Güell, Carmen
196	26-09-2002	Parròquia de Sant Fruitós	288	27-01-2006	Castellví Marín, Emma
198	26-09-2002	Serres Caldú, Laureano	289	16-03-2006	Martínez Blanco, Ana María
199	26-09-2002	Serres Timoneda, Miguel	290	16-03-2006	Bertran Vinaixa, Amparo
200	26-09-2002	Fernández Casanovas, M ^a Leonor	291	16-03-2006	Sanchis Caballé, Meritxell
202	26-09-2002	Timm Loetje, Christel	293	16-03-2006	Montero Simó, Miguel Ángel
204	07-11-2002	Val Martínez, Josefa	299	16-03-2006	González Mohedano, Mireia
205	07-11-2002	Mur Casas, Bernabé	300	16-03-2006	González Mohedano, Joan
207	12-12-2002	Melgar Nicolás, Francisca	307	27-12-2006	Ayala Font, Josep Maria
211	16-01-2003	Escorza Góngora, Esther	308	27-12-2006	Vilaplana Civit, Antoni
213	16-01-2003	Salgado Combalia, José Ramón	309	27-12-2006	Merino Anton, Isabel
215	16-01-2003	Salort Volart, Teresa	310	27-12-2006	Romeu Torres, Josep
216	14-02-2003	Martín Martín, Antonio	315	27-12-2006	Marín Muñoz, Jaume
217	14-02-2003	Noci Sánchez, Rosalia	316	27-12-2006	Escarre Ros, M. Antònia
219	14-02-2003	Borràs González, Marc	317	27-12-2006	Adserias Pascual, Fèlix
222	14-02-2003	Martí i López, Miquel	318	27-12-2006	Rota Aleu, Rosaura
223	14-02-2003	Borràs Galceran, Anton M ^a	319	27-12-2006	Sanchis Bernabeu, Miquel
224	14-02-2003	Massana Sans, Maria	320	27-12-2006	Sanchis Rota, Pau
225	14-02-2003	Segura Vallés, Joan	322	01-02-2007	Parròquia de Sant Francesc
226	14-02-2003	Pérez Arteaga, Maria Rosa	323	01-02-2007	Ortiz de Paz, Pilar
227	11-04-2003	Vallvé Navarro, Albert	324	01-02-2007	Duch Pijuán, Maria Rosa
228	11-04-2003	Teixell Navarro, M. Àngels	326	14-06-2007	Castellví Marín, Joan
231	11-04-2003	Ferrer Mulet, Lluís	327	14-06-2007	Baches Pla, Carles
232	11-04-2003	Martorell Comes, M. Mercè	328	14-06-2007	Salvadó Urpí, Inés
236	09-09-2003	Blay Gatell, Roser	329	14-06-2007	Ramon Mas, Míriam
237	09-09-2003	Melero Lleixà, Loli	330	14-06-2007	Amigó Garcés, Montse
238	09-09-2003	Coll Larrosa, Núria	331	14-06-2007	Rovira Queralt, M. Lluïsa
242	09-10-2003	Amigo Iglesias, Tecla	332	14-06-2007	Mislata Mislata Robert
243	09-10-2003	Rius Ferrús, Lluís Maria	333	21-12-2007	Gabriel Garcia, Jordi
244	09-10-2003	Moreno Ortiz, Marian	334	21-12-2007	Garcia Rodrigo, Pilar
245	09-10-2003	Rius Moreno, Pau	336	28-03-2008	Sans Martí, Josep Maria
246	10-12-2003	Martos Fernández, Anna	337	24-05-2012	Juárez Laiz, Visitación
247	10-12-2003	Farran Martos, Josep	342	26-09-2008	Marrugat Casellas, Francisco
248	08-01-2004	Farran Martos, Xavier	343	26-09-2008	Folch Ras, Jordi
249	08-01-2004	Alfaro Bozalongo, Hilari	346	26-09-2008	Mas Carceller, Rosa
250	08-01-2004	Mateu Morelló, Anna	347	18-12-2008	Casanelles Moix, Anton
251	08-01-2004	Abella Bordàs, Jordi	348	07-01-2009	Baixauli Santos, Luis José
252	11-03-2004	Pàmies Musté, Neus	349	07-01-2009	Blanco Sánchez, Mario
254	11-03-2004	Casanelles Moix, Maria del Carme	350	07-01-2009	Roca Barberà, Remei
255	11-03-2004	Martínez Sabadell, Pasqual	352	05-02-2009	Galofré Capell, M Núria
259	07-10-2004	Sales González, Jaume	353	05-02-2009	Galofré Capell, M Montserrat
260	07-10-2004	Herranz Del Rey, Montserrat	357	05-02-2009	Cerro Cortés, Elisabet
262	07-10-2004	Duch Brotons, Ferran	358	18-02-2009	Casanelles Moix, Josep
264	07-10-2004	Ballesteros Casanova, Josep Fèlix	359	18-02-2009	Miró Masvidal Rosa Maria
269	07-10-2004	Muñoz Melgar, Diego	360	11-06-2009	Pallejà Cabré, Margarita
270	07-10-2004	Virgili Novel, Francesc	361	11-06-2009	Cros Borràs, Aurora
271	08-01-2005	Sabaté Tomàs, Jordi	365	15-07-2009	Mateu Guarro, Josep
273	04-03-2005	Figuera Pàmies, Èlia	366	01-12-2009	Navarro Comella, Josep
275	08-01-2005	Azor Parra, Consol	368	04-02-2010	Ibáñez Luengo, Ana

369	04-02-2010	Ibañez Luengo, Alberto	421	12-02-2015	Garachana Orodea, Petri
370	04-02-2010	Ibañez Luengo, Carolina	422	12-02-2015	Jiménez Buedo, Marisa
371	04-02-2010	Vives Sanromà, Ignacio	424	12-02-2015	Pérez Sánchez, Rosa
372	04-02-2010	Setién Arroita, Iratxe	426	12-02-2015	Canals Solanes, Sara
373	04-02-2010	Cabré Farreny, Mercè	427	19-02-2015	Masip Masip, Marius
374	04-02-2010	Cabré Farreny, Rosa	428	19-02-2015	Martínez Peral, Montserrat
375	18-03-2010	Bigorra Fernández, Rosa	431	03-03-2015	Albina Chicote, M ^a Luisa
376	08-03-2010	Fabregat Palau, Maria	432	12-03-2015	Villarro Boix, M. Jesús
377	22-04-2010	Carreto Martín, Laura	433	10-03-2015	Ibáñez Conesa, Gerard
378	22-04-2010	Carreto Poveda, Manuel	434	08-05-2015	Tortosa Rodríguez, Carmen
379	22-04-2010	Martín Puig, M. Elena	436	03-06-2015	Gómez Calderón, José Maria
380	06-05-2010	Domènech, Joan Antoni	437	09-06-2015	Andreu Prats, Josep Maria
381	15-07-2010	Aleu Viñas, Ma Lourdes	438	22-06-2015	Arbiol Sanchis, Maria Josefa
382	24-02-2011	Sendra Vellvè, Jordi Miquel	439	01-10-2015	Capell Ribes, Mireia
383	24-02-2011	Solé Tomás, Teresa	440	01-10-2015	Rius Capell, Aina
384	24-02-2011	Solé Tomás, Marina	441	21-01-2016	Gras Minguella, Joaquim
385	10-11-2011	Ferrer Val, Josep-Francesc	442	30-06-2016	Rota Aleu, Josep Maria
386	10-11-2011	Plana Sole, Maria Cinta	443	30-06-2016	Rota Duat, Marc
388	10-11-2011	Fernández García, Susana	444	30-06-2016	Riera Clos, Joaquim
389	24-05-2012	Rodríguez Moreno, Antonio	445	30-06-2016	Redecillas Herreria, Silvia
390	24-05-2012	Virgili Llauradó, M. Dolors	446	17-01-2017	González Navarro, José Manuel
392	21-06-2012	Arbeloa Rigau, M. Victòria	447	30-01-2017	Sumoy Liesa, Moisès
393	21-06-2012	Algueró Mora, Asunción	448	29-11-2017	Roca Simón, Francisco
394	01-09-2012	Rivelles Blanco, M. Teresa	449	29-11-2017	Ferré Rovira, Rosa Maria
397	27-09-2012	Uriarte Polo, Javier	450	22-01-2018	Pacheco Papiol, Samuel
398	27-09-2012	Pérez Mármol, Juana	451	22-01-2018	Sanahuja Borràs, Francisco José
399	27-09-2012	Poy Arias, Guillermina	452	19-02-2018	Rius Capell, Laura
400	22-11-2012	Cendra Terrado, Neus	453	05-03-2018	Melero Cugat, Maria
401	10-01-2013	Vives Ibáñez, Ignacio	454	05-03-2018	Melero Cugat, Pablo
402	10-01-2013	Roca Girona, Montserrat	455	19-09-2018	Albesa Balart, M. del Carme
403	18-01-2013	Gomis Barberà, Josep M.	456	19-09-2018	Albesa Balart, Rosalia
404	31-01-2013	Sanet Jové, Josep M	457	08-10-2018	Farreró Pujol, Mònica
405	14-02-2013	Vendrell Aubach, Robert	458	14-01-2019	Baches Escofet, Francisca
406	17-06-2013	Melero Lleixà, Jesús	459	30-04-2019	Sumoy Borràs, Adrià
407	17-06-2013	Cugat Vinyes, Maria del Mar	460	30-04-2019	Muñoz Filgueras, Paula
410	17-06-2013	Mas Carceller, Quim	461	22-01-2020	Folch Ramon, Sergi
411	14-11-2013	Martín Brú, Angel	462	30-01-2020	Mallafre Valero, Maite
412	23-01-2014	Lomas González, Esther	463	01-12-2020	Gené Nolla, Jaume
413	24-01-2014	Álvarez Vega, F. Javier	464	31-07-2021	Rius Capell, Carla
414	20-02-2014	Miralles Carrizosa, Encarna	465	05-09-2022	Pàmies Baró, Jaume
415	20-02-2014	Mas Carceller, Montse	466	24-10-2022	Muñoz Navarro, Noa
416	20-02-2014	Mas Carceller, Àngels	467	12-12-2022	Virgili Montoliu, Jordi
417	20-02-2014	Julià Panadès, Joaquim	468	12-12-2022	Vidal Suñé, Núria Marta
418	24-02-2014	Brull Alabart, Josep M	469	12-12-2022	Virgili Vidal, Gemma
419	24-02-2014	Folch Sabaté, Josefina	470	12-12-2022	Virgili Vidal, Guillem
420	09-10-2014	Barriach Molas, Francesc			

ASSOCIACIÓ CULTURAL
SANT FRUCTVÓS